

Na rubu stranice

Na rubu stranice evropske i svjetske povijesti, koju Božja tajinstvena ruka u ove dane svojim prstom ispisuje, htjeli bismo nanizati nekoliko misli, koje se nameću kršćanskoj svijesti, dok promatra i proživljava krvavu sadašnjicu. Život je u jednoj labilnoj ravnoteži. Živjeti u neku ruku znači neprestanim naporom prilagođujući se prilikama uzdržati ovu nutarnju ravnotežu. Vjera je nutarnja životna snaga. Ona se time ponajjače i preporučuje, što je po njoj čovjek dorastao svim peripetijama života; što po njoj može sačuvati mir i vedrinu usred najvećih katastrofa; što se po njoj može uzdignuti ispod najžalosnijih ruševina i ostati pobjednik u najbolnijim porazima.

U SREDIŠTU POVIJESTI

Čovjek uvijek nekako ispada naivan i smiješan, kad s najvećom ozbiljnošću i uvjerenjem izriče svoje sudove o svjetskim događajima; kad hoće da im odmjeri vrijednost i značenje; kad na temelju toga nađa i proriče budućnost. Toliko je naše znanje konkretne stvarnosti ograničeno, toliko naš pogled zapinje na površini događaja i stvari; toliko su naše informacije nepotpune i jednostrane; a realnost je tako neiscrpivo bogata, faktori, koji stvaraju sadašnju i buduću sliku svijeta tako bezbrojni i neizrecivo zamršeni, da i oni, koji stoje na najvišim vrhuncima, koji su najbolje informirani, koji najbolje vide, ostaju slijepci, koji u tmini traže orijentaciju i samo na sreću pogađaju put kroz gustu prašumu. Što onda mi, obični smrtnici! Uvijek je to tako, a pogotovo u našim vremenima. Pa je li onda sve ono, što dnevno vidimo oko sebe, što neprestano i sami činimo, prateći sa zanimanjem događaje, komentirajući ih, prosuđujući ih, stvarajući na temelju svega diagnoze sadašnjosti i prognoze budućnosti, je li sve to neopravdano, beskorisno, gubitak vremena, i u našem duhovnom nastojanju jedan moralni minus. — Nipošto! Pustimo po strani profesionalne političare, koji, rekao bih, iz nužde čine, što savjest inače brani običnom građaninu: upuštaju se naime u hazardnu igru, u kojoj neizbježno, često stavljaju na kocku i prepuštaju slučaju i sreći, imetak, blagostanje i slobodu, nesamo jedne pojedinačne obitelji, za koju su odgovorni, nego čitavih zemalja i naroda. Uzmimo običnoga čovjeka, naročito intelektualca. Pravo shvaćeno značenje, veličina, čast i dostojanstvo njegove čovječje osobe, njegove duhovne ličnosti, traži od njega, da mu je pogled otvoren za sve; da njegov duhovni horizont obuhvaća po mogućno-

sti čitav svijet, sve stvari i događaje, nesamo sadašnjosti, nego i prošlosti, a u neku ruku i budućnosti. I to ne samo u demokratskim državama, gdje se sve nekako bavi politikom, nego i pod onakvim režimima, gdje se pojedinca za političko uvjerenje i ne pita; gdje političko opredjeljenje pojedinca ne znači ništa za opću politiku zemlje.

Svaki treba da bude svijestan, da je čovjek, duhovna ličnost, s r e d i š t e i s t o ž e r, oko kojeg i radi kojega se svijet vrti. On treba da zna, da je svijet antropocentrički građen. I to nesamo statički svijet; svijet vječnih svemirskih prostora, koji ga tako upitljivo promatra s milijunima zvjezdanih očiju; svijet, koji stoljećima i tisućljećima nepomično stoji u veličanstvenom miru gorskih masiva; svijet, koji se tako smiren odmara na nepreglednim poljanama divne prirode oko njega; ili život, koji se po stalnim, vječnim zakonima nefaljenom redovitošću odvija pred njim; nego i dinamički svijet, svijet u pokretu i gibanju, svijet pun iznenađenja i dramatskih preokreta, svijet pun nepredvidljivoga i neproračunljivoga, svijet povijesnog zbivanja, što ga velikim dijelom stvara slobodna ljudska volja. Sve je to antropocentrički građeno. U središtu svega stoji ljudska osoba. Sve se to zbiva i odigrava radi čovjeka. Ne radi onog efemernog tjelesnog bića, nego radi duhovne, besmrtnosti, koja kroz tjelesno i vremenito teži k svom savršenstvu. I to, nesamo radi čovjeka promatrana generički i kolektivno; ne; svaki pojedinac, koji je došao do pune svijesti, smije reći i treba da rekne: sve ovo, što se zbiva u blizini i odigrava daleko, sve se to zbiva i odigrava radi mene; sve to tek u meni postizava svoj smisao, svoje značenje i opravdanje. Kao što gorska bujica brusi i dotjeruje kamen, koji sa sobom valja, tako pojedinu ličnost brusi i dotjeruje bujica povijesti, u koju je urođena. Tek tako prolazno i časovito nalazi svoj smisao i opravdanje u trajnom i neprolaznom besmrtnosti duhovne ličnosti. U proživljavanju povijesti, u dnevnom susretu s događajima, u neprestanom zauzimanju stava prema njima, u nutarnjem i vanjskom razračunavanju s konkretnom, svaki čas promjenjenom stvarnošću, u burnom talasanju povijesnog zbivanja; u svemu tomu budi se moj duhovni »ja« k sve punijoj svijesti; pročišćava se, dozrijeva, raste i obogaćuje se. Zato je i pravo i dužnost svake ličnosti, da u granicama mogućnosti i po pravilima razbora, ima pogled otvoren za sve, i da sve što se zbiva iskoristi za svoju duhovnu izgradnju. Svaka ličnost treba da je kao divsko stablo zasadeni usred svemira, koje spušta na duboko svoje korijenje i širi na sve strane mrežu svoga žilja i snažno razvija svoju krošnju, da tako svakom žilicom svoga bića iz sredine, u kojoj raste, a to je svemir, crpe sokove, da se to bujnije razvije i potjera u nebeske visine.

Već iz toga se vidi, da čovjek nije samo objekt historije; predmet, na kojem historija radi; neko pasivno biće, koje historija obrađuje i formira; biće, koje se bezvoljno predaje bujici, koja ga je zahvatila, da na kraju bude tek pukli produkt svoje sredine.

Već u koliko čovjek hoće da živi, on sam postaje aktivan. Vivere est immanenter agere, vele filozofi. Svaki život, i biljni i animalni, je organizmom uokvireni divni laboratorij, gdje svako biće prema svojoj naravi i prema imanentnim snagama, kojima raspolaže, iz sredine prima sirovine, koje onda asimilacijom i disimilacijom preraduje, i tek preradene i probavljene ugrađuje kao sastavni dio u svoje vlastito biće. U puno višoj mjeri to vrijedi za duhovno biće, kao što je čovjek.

A GDJE JE PROVIDNOST?

Na hiljade i hiljade duša, koje su teško pogođene i duboko ranjene u krutoj sadašnjici, zbunjene i sablažnjene, s jedva pri-tajenom gorčinom postavljaju pitanje: kako Bog u svojoj Providnosti sve to može dopustiti? Kako može dopustiti, da se u prah ruše kulturne vrednote (zgrade, spomenici, remek-djela, biblioteke itd.), što su ih stoljeća i tisućljeća uz tolike žrtve podizala? Kako može dopustiti da na stotine hiljada žena i nevine djece ostaju bez kuće i ognjišta, bez hrane i odijela, bez oca i branitelja, lutajući u nepisivoj bijedi, u strahu i tjeskobi od nemila do nedraga; da o strahotama, što se na ratnim poljanama odigravaju i ne govorimo? Kolika istom postaje zbunjenost i sablazan, kada tko te sumnjače, pozove, da se izdignu više i da bace pogled unatrag na više hiljadugodišnju povijest čovječanstva; da promotre, kako se tu ispunja ona riječ poganskog mislioca: πόλεμος πατήρ τῶν πάντων! Kako u cijelom toku historije, koliko ga mi možemo pregledati, narodi u međusobnom klanju ustaju i nestaje ih, kulture se dižu i propadaju. Egipat sa svojim piramidama, Asirci i Babilonci sa svojim palačama; Rimljani i Grci s svijetom svoje kulture: bili su i nema ih; na njihovom grobu procvao je novi život s novim tvorevinama, da i on uvene i ustupi mjesto drugima. Kad im tko pokaže, kako poput podzemnog vulkana u povijesti periodički izbijaju strahovite katastrofe, koje mijenjaju lice zemlje; Bog takne vrhom svojega prsta temelje zemlje, ona se strese i u prahu i ruševinama leže najveći gradovi i najkulturnija djela. Val poplave se prelije preko čitavih zemalja i odnese u svom zagrljaju uz najveće dragocjenosti na stotine hiljada ljudskih života, a iza sebe ostavlja pustoš i bolno zapomaganje. Socijalne revolucije i krvavi ratovi nahrupe poput oluje usred ljeta i poharaju sve. Gdje je tu Providnost, zapitkuju onda ovi malovjerni. Naprotiv kakve li čudne, besmislene i okrutne igre, koju je zaigrala s čovječanstvom nijema, gluha i beščutna priroda!

Tko bi znao sve one duše, slabe i malene vjere, u kojima će vihor, koji je današnjom Evropom zavitlao, ugasiti blago svijetlo vjere u Providnost. A zašto pitanje Providnosti tolike zbunjuje i sablažnjuje, zašto je problem Providnosti za tolike nerješiv? Zato, što svijet, njegov razvitak i njegovu povijest gledaju u posve krivoj perspektivi. Zaraženi duhom materijalizma, obuzeti vidljivim i zemaljštinom, zatvoreni u uski horizont vremena i prostora, oni stal-

no žive u zabludi, da je cilj gospodarskog, tehničkog i političkog nastojanja, kulturnog stvaranja i čitavog povjesničkog razvitka: stvoriti u dolini suza zemaljski raj, gdje će se svaki moći po volji spustiti u meki i udobni naslonjač uživanja i bezbrižnog snatrenja. Oni promatraju ovaj svijet i život kao neku vrednotu u sebi, kao neku cjelinu, koja samu sebe opravdava, jer sama u sebi nosi svoj smisao. A to ne stoji. Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Taština nad taštinama i sve je taština. Tim je riječima zauvijek istinito obilježeno sve vidljivo i vremenito. Sve vidljivo i vremenito je više priviđenje nego stvarnost; više san nego zbilja; ispraznost bez prave vrijednosti u sebi. Vidljivo i vremenito dobiva svoju vrijednost, značenje i smisao po odnosu k nevidljivom, duhovnom i besmrtnom. Des Lebens Leben ist der Geist, veli negdje Goethe. Duh je srž i sadržaj života. Centrum i težište života je u nutrini, ne u vanjstini; u nama, ne izvan nas. Nije toliko važno, što se zbiva izvan nas, nego to kakav su odjek vanjski događaji u nama proizveli, jer to tek daje vanjskim događajima trajnost i besmrtni sadržaj. Preokreti i promjene, što se pod utjecajem vanjskih događaja zbivaju u našem duševnom životu, kudikamo su važniji od preokreta ratne sreće i promjena političke karte Evrope. Prema jednoj riječi Newmanovoj: Stoljeća najburnije povijesti vidljivoga svijeta, ako od tog zbivanja odmisliš dušu, ne mogu odvagnuti jednog jedinog čina kreposti. Jer nad vanjskim događajima, koji mogu biti i kolosalnih dimenzija, počiva prolaznost i propadljivost, oni će proći i potonuti u ponoru ništavila; a u svakom pojedinom činu kreposti blista biser vječnosti i neprolaznosti dajući mu neprocjenjivu vrijednost. Zato i opravdanje, smisao i vrijednost povijesti, njezinih neočekivanih peripetija, strmih uspona i okomitih padova, perioda mirnoga blagostanja i vremena strahovitih katastrofa, valja tražiti u Duhu i njegovom životu. Sve je upravljeno na buđenje i razvitak, na pročišćavanje, oplemenjivanje i usavršavanje duha u pojedincu čovjeku i u narodnom kolektivu. Vanjština jesu bezvrijedne skele, koje se dižu ili ruše prema tomu, što zahtijeva gradnja unutarnjega hrama. Bogate i sjajne kulise, koje se na čas postavljaju; da se opet uklone i zamijene sa siromašnim i bijednim, ako to traži razvoj nutarnje drame. I samo onaj, koji ne razumije pravo značenje stvari, može se radi toga žalostiti i plakati.

MOŽE LI BOG DOPUSTITI...?

Mi bismo dakako htjeli, da je svemoguća i predobra Providnost organizovala za nas, svoju djecu, svijet pun mira, udobnosti i blagostanja. Priželjkujemo ono, što kadikad imućni roditelji zaslijepljeni pokušavaju učiniti za svoju djecu. Mjesto da djecu privikavaju, kako će u radu, trpljenju i borbi steći spremu, jakosti i čvrstoće za život, oni čine sve što mogu, da im prištede svaki trud i napor. Rezultat je takvog odgoja poznat. Takva djeca zakržljaju; i kad tjelesno postanu potpuni ljudi, oni ne znaju živjeti kao ljudi. Zato je pisano: Teško će bogati ući u kraljevstvo nebesko.

Odgojna je metoda očinske Božje Providnosti drukčija. Ovaj vidljivi svijet i njegova povijest uklopljena je u stvaralačke Božje planove; on treba da pripomogne stvaranju besmrtnih bića, brušenju neumrlih duša, izgrađivanju ličnosti i karaktera. To je njegovo jedino značenje i cilj. Zato i jest ova zemlja rvalište duša, a život na njoj neprestani boj.

Kako daleko može u tom ići nedohitna Božja Providnost; kroz kakve sve borbe i kušnje može voditi svoje izabrane, da ih otrgne od zemaljskog i privuče nebeskom; da ih očisti i oplemeni kroz patnju i bol? Svakako u svojoj ljudskoj ograničenosti prebrzo izgovaramo: to Bog ne može dopustiti. Razgovaram s prijateljem, odličnim katoličkim svjetovnjakom o strahovitom čistilišnom ognju, kroz koji ove dane prolazi uza sve mane tako divni i simpatični francuski narod; narod sv. Ljudevita i Djevice Orleanske; narod u kojega je krilu nikla pobožnost k Presv. Srcu; narod Lurdske Gospe i sv. Male Terezije; narod tako velikih konvertita i tako snažnog katoličkog preporodnog života. »Uvjeren sam, reći će prijatelj, da će hrvatski narod od toga ostati pošteđen. Naš je narod bio vazda vjeran Isusovoj Crkvi i Petrovoj stolici; kroz stoljeća je prolijevaao krv kao predzide kršćanstva; odbijao krivovjere dolazilo ono s istoka ili sa zapada, pa Bog ne će dopustiti, da se obori na nj toliko zlo.« »Ne znam, prijatelju, odvratih. Svim zaslugama, kojima se ponosi naš narod, mogli su se možda još u većoj mjeri podičiti Poljaci, pa gle, kako ih je strahovita kušnja suašla.« Što sve Bog može ili ne može dopustiti? Kako je tu ograničen naš um, kako nas zavarava ljudski osjećaj! Može li Bog dopustiti da na hiljade nevine djece stradava i pogiba od gladi? Osjećaj se buni, ali razum vjerom prosvijetljen pita: Zar i to nije jedan od bezbrojnih načina, i to ne najbolniji, kojim ove duše iza kratke patnje stizavaju na cilj vječnog i blaženog života? Da je Majka Sina Božjega u času začeca postavila pitanje, što sve može Bog dopustiti, da zadesi Njegova Sina, bi li njezin um ikad došao na to, da Bog može dopustiti, da se Njegov Sin rodi u siromašnoj štalici; da bježi pred krvolokom Herodom; da bude popljuvan; bičevan kao sužanj; osuđen na najsramotniju smrt i razapet na križ?

MOĆ VJERE

No jednako čvrsto u ovakvim vremenima treba držati na umu i drugu nepobitnu istinu, koju neki panteistički nastrojani pisac ovako formulira: Vanjski su događaji kao čista voda, koju nam nalijeva sudbina, a koja redovno sama po sebi nema ni okusa, ni boje ni mirisa. Događaj postaje lijep ili žalostan, sladak ili gorak, smrtan ili životvoran prema kakvoći duše, koja ga prima...

O kad bi se moglo kazati, da se ljudima događa samo ono, što i sami hoće da im se dogodi! Istina, mi imamo samo slab utjecaj na izvjestan broj vanjskih događaja, no zato imamo silnu moć nad

onim, što ti događaji postaju u nama, a to znači nad duhovnim dijelom, koji je svijetao i besmrtn dio svakog događaja. Postoji 1000 ljudi, kod kojih taj duhovni dio, što se rađa u svakoj ljubavi, nesreći ili protivštini, nije mogao živjeti ni ciglog jednog časa... Ali ih ima kod kojih je taj duhovni, besmrtni dio zauzeo sve: ovi su kao otoci na moru, jer su našli čvrstu točku, s koje zapovijedaju unutrašnjem udesu, a pravi je udes samo unutrašnji udes. Kod najvećeg dijela ljudi ono, što im se izvana događa, zasjenjuje ili osvjetljava život; ali kod onih, o kojim govorim, jedini duševni život osvjetljava ono, što im se događa izvana. Imade misli, kojih nikakva katastrofa ne može da dosegne. Uglavnom dostaje, da se jedna misao uzdigne nad svagdašnju ispraznost, ravnodušnost i sebičnost, pa da onaj, koji je njeuguje, bude neranjiv. I zato će bilo u sreći ili u nesreći, najstretiniji uvijek biti onaj, u kojem najveća misao živi s najviše žara.« U svakom drugom svjetovnom nazoru ovo izgleda kao visina, na koju se mogu popeti tek rijetke iznimke, malobrojni aristokrati duha i velikani misli. A najčešće i njima taj šiljak ostaje nepriступaćan i tek lijepa želja. Kršćanstvo može uzdignuti na te visine i prosječnu dušu. »A za onima, koji uzvjeruju ići će ovi znaci... Uzimat će zmiје, i ako smrtno što popiju, ne će im nauditi.« Mk XVI, 17) Kršćanska duša nosi u sebi čudotvornu životnu snagu, koja i najveći otrov pretvara u ljekoviti napitak; što drugima zadaje smrt, nju buđi na novi život. Da li ovo, što je došlo na poljski i francuski narod znači sreću ili nesreću, poraz ili pobjedu, smrt ili uskrsnuće na novi život? To ovisi o njima samima; o svakom pojedincu i o čitavoj narodnoj zajednici; oni će u svojoj duši odrediti konačno značenje i pravu vrijednost događajima, koji su se odigrali.

MOJA ZADAČA...

Ne znamo kako će narodi iskoristiti ovaj čas povijesti. No posve je sigurno, da po Božjoj volji ovaj čas kušnje i kazne, treba da bude ujedno čas čišćenja i milosti. U Božjoj nakani ovo uništenje nije na propast nego na uskrsnuće. Providnost sve ovo ne šalje zato, da zada smrt, nego da probudi na novi život. Dok po površini zemlje divlja mržnja i hara smrt, dotle ide zemljom i vječna stvaralačka ljubav, koja u nevidljivim dubinama duša hoće da stvori novi, ljepši svijet. Ovaj čas tmine je ujedno »phase Domini« — »čas prolaska Gospodnjega«. On će uništiti i pobiti na svom prolasku kroz Egipat mnogo toga, da iz ropstva oslobodi svoj narod; da oslobodi od modernog duha zarobljene besmrtne duše, koje je dragocjenom krvlju i smrću svojom otkupio. Ne samo Rusija ili Španija, čitava Evropa, a s njom možda i ostali svijet, treba da budu kršteni strahovitim krštenjem ognja i krvi za novi život, koji dolazi. U tim se danima više nego ikada očituje plan Božje dobrote i mudrosti: restaurare omnia in Christo — sve obnoviti u Kristu. On obara i ruši jedan svijet, da stvori i podigne drugi novi, bolji.

Ali ovo stvaranje i podizanje — takav je zakon njegove Providnosti — on ne vrši sam, bez čovjeka, bez nas, nego s nama, po nama, s našim aktivnim sudjelovanjem. Već iz dosada rečenoga slijedi, da mi nismo samo objekt historije ili pasivni posmatrači historijskog zbivanja. Naprotiv svojom duhovnom reakcijom dajemo najdublji i najtrajniji sadržaj povijesti. Ali treba reći više. Upravo u dane kad se sve raspada, kada društvo u vrenju i previranju traži nove oblike života, svaki od nas treba da bude potpuno svijestan, da je on subjekt historije, njezin stvaralac. Svaki od nas je pozvan, da bude graditelj svijeta, koji ima doći; i od njegove suradnje također ovisi, kakav će taj svijet biti.

Nitko se ne može oteti toj historijskoj zadaći i odgovornosti. Ni najjednostavniji čovjek, najskromnijih sposobnosti, komu se život odvija u tišini i najčednijim prilikama. Svako treba da doprinese svoj dio za zgradu budućnosti. Mogao bi se istina tko izgovarati: historijska zadaća i odgovornost nas običnih smrtnika svakako nije tolika, kolika je zapala velikane povijesti: Cezara, Aleksandra, Gregorija, Ignacija i slične. Tko to može reći? Pomislimo na pr. kakvu je ulogu za seobe naroda odigrala jedna priprosta i jednostavna žena, kao što je bila sv. Monika. Uz skrajnji napor svih fizičkih i duhovnih energija ona je dvaput, — tjelesno i duhovno — rodila i poklonila novom čovječanstvu onoga Augustina, koji je po riječima nekog kulturnog historičara bio barka Noeva, u kojoj je u općoj poplavi seobe naroda bila pohranjena sva dragocjena baština stare poganske kulture; i koji će snagom svoga duha i veličinom svoje ličnosti utisnuti neizbrisiv pečat čitavoj duhovnoj fizionomiji novorodenog srednjeg vijeka.

Ili uzmimo drugi događaj bliži nama. Nedavno je opet prošlo novinama ime Gavrila Principa i osvježilo uspomenu na sarajevski atentat. O kolikim sitnicama je ovisio taj sudbonosni čin, koji je bio konačni uzrok, da se otrgla lavina svjetskog rata i tako duboko potresla svijetom. Sjećam se kolege iz gimnazije, koji je u špaliru na pločniku stajao taj trenutak tik do atentatora. Čitavo držanje mladićevo bilo mu je strašno sumnjivo, i već mu je na jeziku bilo pitanje: ali prijatelju, zašto tako grčevito držite ruku u džepu. Ili što je trebalo da obadva hica ne budu smrtonosna? Pomislite, koju ulogu su u historiji odigrali svi oni mali, nepoznati ljudi, koji su na razvitak Gavrila Principa imali bilo kakav utjecaj: njegov otac, mati, učitelj, itd.

Reći ćete, ali i bez toga su svi preduvjeti bili tu; do atentata bi bilo i drukčije došlo, a isto tako i do svjetskoga rata. To je istina. Ali da je do atentata baš tada i s takvim rezultatom došlo; da je svjetski rat počeo baš tada, pod onakovim okolnostima i na onakav način, to sve je ovisilo o individuumu, koji se zove Gavrilo Princip, i o svima onima poznatim i nepoznatim ljudima, koji su imali utjecaja na formaciju toga individua. Da je svjetski rat počeo nešto kasnije, pod promjenjenim okolnostima, možda bi svršio drukčije, možda ni svega ovoga danas ne bi trebalo. Tko

bi to mogao reći? — I nema sumnje, ili barem vrlo je vjerojatno, da je i u ovom sadašnjem ratu i čitavom njegovom razvitku, u kojem ima toliko tajinstvenoga i neshvatljivoga, mnogo toga ovisilo o t. zv. slučaju i sitnicama. Što je na pr. trebalo, da prvi veliki njemački uspjeh, u nizu tolikih drugih u ovoj godini, — okupacija Norveške — propane; što je trebalo, da engleski intelligence service za to pravovremeno sazna i osujeti čitav pothvat. A da se to dogodilo, bi li situacija danas bila baš ovakva? — Ne čini li vam se onda, da stvarno sitnice mogu imati najdalekosežnije posljedice za tok povijesti. Zar napokon život dvaju diktatora Hitlera i Musolinija ne visi na tankoj niti, koju djetinja ruka može prekinuti? Prava riječ na pravom mjestu, pravi savjet u pravo vrijeme; pravi čin u pravim prilikama, što sve oni ne mogu proizvesti! Ne smijemo li onda s pravom postaviti pitanje: Tko zna, što sve ovisi o sitnicama, od kojih je satkan moj život? Tko zna gdje započinje i gdje svršava radius mog povijesnog utjecaja? Kad bacim kamen na mirnu površinu beskrajnog mora tko zna, gdje će se potpuno smiriti talasi koje će taj udarac prouzrokovati? Svaka moja riječ, svako moje djelo, pače svaka moja misao je kao kamen, što pada u more svemirskog života i povijesnog zbivanja, tko bi mogao reći, gdje će se konačno smiriti njegovi titraji, kakve će sve učinke proizvesti križajući se i splićujući na svom dugom putu s bezbroj drugih utjecaja.

Nazalost, reći ćete, sav taj utjecaj, što ga tako vršim na tijek povijesti, nije svijestan i nije slobodne duhovne ličnosti dostojan. Ja ga ne mogu predvidjeti, zato ga ne mogu ni odmjeriti ni njime ravnati; ne mogu si svijesno postaviti neke ciljeve i promišljeno za njima težiti; za sve to nisam odgovoran i sve to nije moja ni krivnja ni zasluga. Moje biće ulazi u igru svemirskih sila i stupa u divlji ples atoma i elektrona kao što i svako nerazumno biće, iz kojeg izarivanjem i sličnim procesima neprestano teku nove energije u veliku rijeku svemirskog zbivanja. To je samo djelomično istina. Samo djelomično djelovanje moга bića izmiče kontroli razuma i vlasti slobodne volje. Za taj dio moга bića i djelovanja vrijedi dakako isto, što i za ostala svemirska tjelesa: ona djeluju po stalnim, vječnim prirodnim zakonima. A ostalim djelom moга bića i njegovim djelovanjem ravna zakon moralni; on mi određuje put i način do u potankosti. Ja često ne mogu predvidjeti, često ne mogu znati ni naknadno, od kojeg zamašaja i od kakvih posljedica su moje svijesne, slobodne misli, riječi i čini. Ali netko drugi je predvidio u tančine, netko drugi sve zna do zadnje sitnice, od kojeg značenja je moj život, od kakvog zamašaja moji čini. Onaj, koji je od vijeka, između milijuna drugih bića, izabrao i stvorio baš mene, s individualnim osebinama, koje baš mene sačinjavaju i htio, da na pozornicu svijeta stupim ne u drugim prilikama, nego baš u ovim i u ovo vrijeme, da odigram svoju ulogu. Ja ne moram poznavati unaprijed čitave drame, pače nije nužno, da znam unapred napamet svoju vlastitu ulogu. On me

vodi na svakom koraku, On mi šapće kod svake riječi — ja samo Njega treba da slušam i Njega vjerno da slijedim. Istom kad drama bude završena, kad zastor pane, onda će se i mojem oku otkriti sva istina, onda ću i ja znati, kakvu sam zapravo ulogu igrao i od kojeg povijesnog značenja je bio moj život; onaj moj prividno neznatni čin; ona moja prividno neznatna riječ, a koja me je ipak puno stajala, da je savjesno, u pravo vrijeme, na pravom mjestu izreknem ili izvršim.

A međutim treba da ozbiljno, radosno, ustrajno i požrtvovno ispunjam iz dana u dan, u velikom i malom, svoju dužnost u opojnoj svijesti da imam čast i sreću surađivati na najveličanstvenijem djelu; da me je zapala uloga u najgrandioznijoj drami, koju je zamislio i izvada na svemirskoj pozornici Neizmjerni i Vječni Umjetnik.

U NEVIDLJIVIM DUBINAMA...

No to je tek izvjesni vidni kut, pod kojim mogu promatrati svoj utjecaj na povijest; to je tek jedan smjer, u kojem se razvija moje djelovanje; jedan od načina, kako postajem subjekt, stvaralac povijesti. Treba da promotrim svoj utjecaj na povijesno zbivanje još s drugog, kudikamo višeg vidika, odakle ću primjetiti nove puteve, kojima ide moje djelovanje; otkriti dublje i snažnije načine, kako da upravo kao osoba, u punoj svijesti, promišljeno i slobodno utječem na ljude i događaje. Dok su načini i putevi, koje smo promatrali, barem kako tako vidljivi, pristupačni sjetilima, jer ostaju više na površini i imaju neposredni odjek u vanjskom svijetu, oni na koje sada mislimo su nevidljivi, pristupačni samo duhu i vjeri, jer zalaze pod površinu i u skrovitim dubinama djeluju. Mi svi, koji vjerujemo i koji se molimo; mi svi koji ispovijedamo »communio sanctorum« — zajednicu i solidarnost svih Svetih, prakticiramo te načine i pokušavamo tim putevima utjecati na povijest i postati njezini stvaraoci. Samo što to redovito ne činimo s dosta živom vjerom i što toga dostatno ne proživljavamo. A upravo u ovakvim časovima povijesti potrebno je, da nam što snažnije dođe do svijesti sva naša veličina i moć, a s njom i naša dužnost. Kad današnji čovjek, povezan osobito po radiju s čitavim svijetom, u svom stanu sluša i gleda ton-film savremene povijesti, posve se prirodno javlja u njemu težnja, da reagira na događaje, da posegne u njihov tok; da ih promijeni ili zaustavi. Je li osuđen u tim trenucima, da se gubi u sterilnom lamentiranju; da se troši i izjeda u nemoćnoj ogorčenosti, srdžbi i bijesu; da nemoćan, svezanih ruku stojeći na obali gleda, kako se njegova braća očajno bore s valovima? Da li on, kao duhovno biće, kao ličnost, ne nalazi načina i puta, kako da smjesta priskoči u pomoć, smjesta posegne u tok događaja?

U jednom duhovnom dnevniku nalazim ove riječi napisane u danima samoće: »Nesamo ovdje, gdje sam nužno osamljen, nego i

prije već često ukazao mi se život ljudski, iako ga provodim u elitnoj sredini, tako sitan, bez svakog zamašaja, ispunjen tricama i praznom vikom, a ni zašto. Tresu se i pokreću brda, nascitur ridiculus mus. — Pogotovo sada, za dugih meditacija u ovoj tije-
snoj sobici, daleko od poznatih, za spuštenim zastorima, da ne bi kako vanjski svijet dopro do mene, kad sam onako tup, da jedva još iskra svijesna života tinja u meni; kad se čitave dane gubim u sto neznatnih sitnica, izgubljen, zaboravljen, ignoriran u neizmjer-
nom svemiru! Pa zar sam zbilja sam osamljen: zar je zbilja moj život tako bez značenja? O ne, nipošto! Ja nosim Neizmjernost u biću svom, Boga Vječnog i Svudašnjeg — u srži biti svoje. Kao što je On, moj Stvoritelj, velik, neograničen, nedokučiv u punini svoje savršenosti, tako sam velik i nedokučiv i ja u bezdnu ostav-
ljenosti, koju sam Bog-neizmjerni ispuniti može. Po ovom transcendentnom odnosu cijeloga moga bića k osobnom, Neizmjernom i Svudašnjem biću, radi kojeg me apostol uvjerava, da »u Njemu živim, krećem se i jesam«, sve je u meni tako protkano i prožeto Bogom, u tako sam tijesnom jedinstvu s Njim — Svudašnjim — a po Njemu sa svemirom bića, da je svaki kucaj mog života stvarno i bez hiperbole od neizmjernog i neprolaznog zamašaja; talasanje mog bića je upravljeno u pravcu ovog neizmjernog Oceana bića; radi povezanosti s njim, u kojem se sve stječe, svaki moj čin, odjekne u čitavom svemiru stvorenja. Bog je kao neki čudesni transformator mojih energija, preko Njega i u Njemu — živom, svijesnom centru bića — mogu svaki čas, na svakom mjestu stvarno utjecati na sva bića, na tok događaja i razvitak povijesti.« Ili, zar taj Bog ne upravlja mislima Hitlera i Musolinija, dok raspravljaju o sudbini i budućnosti Evrope; i zar preko Njega i po Njemu disanje moje duše, kako nazivaju molitvu, ne dopire tajinstveno u dvorane, gdje mogućnici vijećaju i odlučuju; a pogotovo ne dopire li to disanje duše kao blagi povjetarac milosti u skrovite dubine onih, koji se previjaju u kušnji, da im utješi i ojača dušu za pobjedu? . . . Dakako sav taj utjecaj molitve se obično ne zbiva na nekakav čudesan način; ne posize u događaje kao neki deus ex machina. Onaj koji kraljuje iznad Vremena, za kojega je sve »vječni sada«, On je uklopio utjecaj moje molitve tako savršeno u neprekinuti lanac događaja, da se nevjerniku čini, da se sve fizičkom i psihološkom nuždom odvija, ali vjernik je uvjeren, da pri svemu tomu on, njegova molitva, ima svoj udio i da na koljenima pred Bogom postaje stvaralac sretnije budućnosti.

I. Kozelj